

ДИСКУРС ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ ПЕРСОНАЖА: ВАРІАТИВНІСТЬ ЗА БАЗОВОЮ ЕМОЦІЄЮ

Казак С. П.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена вивченню дискурсу емоційного реагування персонажа в аспекті його варіативності за базовою емоцією на матеріалі сучасного англійського художнього дискурсу. З'ясовано, що емоції як невід'ємний складник комунікативної взаємодії лежать в основі феномену емоційного реагування персонажів, а в комбінації з прагматично зумовленою сукупністю невербальних знаків сприяють більш ефективному досягненню прагматичних цілей комунікантів. Виділено основні характеристики номінацій, що містять реалізацію базових емоцій персонажів.

Доведено, що конфігурації невербальних знаків: голос, міміка, погляд, жести, дотик, відстань та ін. містять емоційний компонент, який має потенціал виражатися через мовні засоби та регулювати комунікативну поведінку персонажів.

Ключові слова: соматикон, емоційне реагування, емоційні реакції, базові емоції.

This article is dedicated to the investigation of the discourse of emotional reactions in the aspect of basic emotions variability on the material of modern English fictional discourse. It is highlighted that emotions as an intrinsic component of characters' communicative interaction are the basis of emotional reactions and if accompanied by a pragmatically motivated combination of nonverbal signs emotions foster a more effective achievement of communicats' pragmatic aims. Main aspects of nominations which demonstrate the realization of basic emotions are distinguished.

It is proved that configurations of nonverbal signs like voice, facial expression, gaze, gestures, touch, distance, etc. contain emotional component which has a potential to be expressed by language means and regulate communicative behavior of characters.

Key words: somaticon (combination of nonverbal signs), emotional reactions, basic emotions.

У лінгвістиці емоцій доведено, що однією з головних складників як вербального, так і невербального аспектів комунікативної особистості, є емоції, а мова у свою чергу є ключем до вивчення емоцій, допомагає комуніканту висловити, описати, класифікувати, коментувати, винаходити засоби для експлікації / імплікації емоцій [8, с. 246; 10]. Науковці стверджують, що комуніканти мають, показують та оцінюють емоції один одного [12, р. 28–34], що знаходить своє вираження на матеріалі художнього дискурсу [6, с. 298]. Ми зосереджуємо свою увагу на вивченні соматикону дискурсивного простору [7; 9], у якому втілюються емоції і почуття через феномен емоційного реагування [3; 4]. У сучасних комунікативних студіях *соматикон* дискурсу розуміють як прагматично зумовлену сукупність невербальних знаків комунікації та їх лінгвальних позначень, що своїми системними парадигматичними й синтагматичними відношеннями утворюють семіотичний простір тілесності дискурсивної практики [9, с. 3], емоційний компонент якого належить до особливо актуальних предметів дослідження [6; 8; 9; 10].

Однак недостатньо вивченим залишається питання комплексного аналізу дискурсу емоційного реагування персонажа та його потенціалу передавати емоційну варіативність дискурсивної взаємодії комунікантів через базові емоції.

Мета цієї статті – вивчення емоційного компонента соматикону емоційного реагування персонажа та знакової природи його дискурсу в сучасній англійській художній прозі.

У комунікації людина реагує на мову співрозмовника – на вербальний компонент вияву спілкування, а також на міміку, жести, рухи, тобто на невербальний компонент комунікації. Виникнення емоційного складника в процесі комунікації спричинює формування певних

форм реагування. Емоційні реакції можуть бути досить бурхливими і раптовими, але, з іншого боку, вони можуть формуватися і поступово, залишаючись латентними тривалий час [6, с. 298]. Емоційні реакції можуть виявлятися у формі виразних рухів, за допомогою соматикону у формі емоційних дій, висловлень про емоційні стани, що переживаються. Слідом за В. Г. Гаком [1, с. 645] варто розрізняти вираження емоцій і повідомлення про них. Звичайно, розуміння емоційного сенсу, включеного в міміку, жести, голос мовця, не викликає труднощів, ми можемо зрозуміти один одного, не використовуючи мовних засобів. Ідентифікуючи ту чи іншу емоцію, співрозмовник звичайно знає ситуацію, контекст, у якому відбувається спілкування. Він звертає увагу не тільки на зовнішні вияви емоцій, але і на знання цієї ситуації.

Дослідники визначають наявність в емоційному досвіді людства кількох груп провідних універсальних емоцій. У лінгвістичній літературі використовуються різні найменування цих емоцій: домінантні емоції, ключові емоції, провідні або базові емоції та ін. Водночас підкреслюється, що словник емоцій у різних мовах не однаковий. Незважаючи на те, що самі емоції універсальні, інвентар емоційної лексики в різних мовах не збігається і має національну специфіку. Нас цікавить, якими засобами передаються емоції в тексті художніх творів [6, с. 298].

К. Ізард [3, с. 15] трактує забарвлення емоцій як якісну характеристику, яка надає своєрідність і неповторність кожному переживанню. У людини, яка переживає емоцію, можна зафіксувати зміну електричної активності м'язів обличчя. Деякі зміни спостерігаються при цьому і в електричній активності мозку, у функціонуванні кровоносної та дихальної систем. Пульс розгніваної або переляканої людини може на 40–60 ударів на хвилину перевищувати нормальний. Настільки різкі зміни соматичних показників при переживанні людиною сильної емоції вказують на те, що в цьому процесі задіяні практично всі нейрофізіологічні і соматичні системи організму. Ці зміни неминуче позначаються на сприйнятті, мисленні та поведінці індивіда і в крайніх випадках можуть викликати до соматичні і психічні порушення. Відомо, що емоція активує вегетативну нервову систему, яка у свою чергу впливає на ендокринну та нервово-гуморальну системи, таким чином, розум і тіло вимагають дії. Якщо ж адекватна емоції поведінка з тих чи інших причин неможлива для індивіда, йому загрожують психосоматичні розлади, але зовсім не обов'язково переживати психосоматичний криз, щоб відчувати, наскільки потужний вплив чинять емоції практично на всі соматичні і фізіологічні функції організму.

Цінною в контексті нашого дослідження в аспекті вивчення емоційної варіативності дискурсу емоційного реагування є трактування М. Джонсоном тілесної природи емоцій. Емоції відіграють центральну роль в оцінці організмом його тілесних станів та процесів, які пов'язані з його діючими взаємозв'язками, із його оточенням, і тому мотивують внутрішні пристосування організму та спрямовані зовні дії [11, с. 54].

Емоції, або, правильніше кажучи, *емоційні реакції*, – це процеси, які виникають через сприйняття змін, що відбуваються в організмі, що вимагають трансформуючої діяльності. Мета такої діяльності – підтримувати гармонійний обмін досвідом або відновлювати баланс у відповідь на дисбаланс чи порушення, які виникають в організмі при сприйнятті стимулів з навколишнього світу. Таким чином, емоції виконують функцію стимулювання змін в організмі і мотивації його до дії. Зміни в поставі, виразі обличчя та готовність до дії, які супроводжують різні емоції, є результатом внутрішніх нейронних та хімічних процесів, що є реакцією на ситуацію, яка сприймається.

Тому емоції визначаються Марком Джонсоном як комплексні нейронні, хімічні та поведінкові реакції на різні типи стимулів, які звичайно мають для нас позитивну чи негативну цінність. Емоції – частина процесу, у якому тіло оцінює свій стан та пристосовується, щоб підтримувати гомеостаз. Вони включають *фонові емоції* (енергійність чи слабкість, нестриманість чи врівноваженість), *базові емоції* (страх, радість, гнів, сум) і *соціальні емоції* (сором, гордість, честь, заздрість) [11, с. 56].

У психології та нейрофізіології не існує єдиної класифікації емоцій. Усі наявні таксономії доповнюють одна одну, що дозволяє врешті-решт оперувати широким інвентарем емоцій, де чітко простежуються ядерні й периферійні емоції, тобто найбільш частотні й ті, що людина переживає порівняно рідко. Такі базові, чи домінуючі емоції, тим не менше, мають різноманітні емоційні відтінки, утворюючи змішані, складні, політональні емоції й емоційні стани. До базових емоцій належать: *інтерес* – *збудження*, *радість* – *задоволення*, *здивування* – *переляк*, *горе* – *страждання*, *відраза* – *огида*, *гнів* – *лють*, *сором* – *приниження*, *страх* – *жах* [3, с. 15]. Всі інші емоційні стани, за версією К. Ізарда, є похідними або складовими, тобто виникають на основі кількох фундаментальних.

Оскільки соматикон – універсальний спосіб опису та інтерпретації тілесних феноменів [5, с. 97–104], ми вирішили розглянути реалізацію базових емоцій у термінології К. Ізарда на матеріалі номінативних засобів позначення соматикону емоційного реагування персонажа в сучасному англійському художньому дискурсі.

Інтерес – *збудження* переживається як почуття захопленості і цікавості стосовно до чогось або когось, як бажання досліджувати, дізнаватися, розширювати свій кругозір, втручатися в події [2]. Ця базова емоція виступає як досить сильний і ефективний мотив відповідної за змістом діяльності, особливо пізнавальної. Емоція інтересу актуалізується ситуаціями зіткнення суб'єкта з відповідним предметом або інформацією, ситуаціями незвичайності, суперечливості та новизни.

Інтерес – *збудження* виявляється персонажами в різноманітних ситуаціях, зокрема в ситуації привітання. При цьому характерним соматиконом емоційного реагування є обмін посмішками та встановлення зорового контакту, що свідчить про збалансованість невербальної взаємодії та настанову на її успішний перебіг:

She smiled at him and welcomed him with her cute eyes. Aaryan smiled and stood there looking at her in amazement [14, p. 5].

Основний показник переживання емоції інтересу – *збудження* – погляд *looking at her in amazement* (A feeling of great surprise or wonder, Oxford Dictionary [13]). Часто інтерес-*збудження* переживається персонажами при зустрічі *he said stepping into the house* та виявляє особливості гендерного спілкування в зоровій поведінці персонажів – *his eyes traveled over me and lit up as if he liked what he saw*:

“Jack”, I exclaimed, “I didn’t know you were back!” He was on his second tour in Afghanistan and wasn’t due back for another month.

“I got back a couple of days ago”, he said stepping into the house. His pristine white hat carried under his arm. He was as straight as an ironing board. His eyes traveled over me and lit up as if he liked what he saw. [15, p. 7].

Засоби вербалізації цієї емоції – метафори *his eyes traveled over me* (move, typically in a constant or predictable way, Oxford Dictionary [13]) та *his eyes lit up* (Of a person’s face or eyes) suddenly become animated with liveliness or joy, Oxford Dictionary [13]).

Емоція *задоволення* – *радість* виникає в ситуаціях реалізації основних особистісних потреб і можливостей людини. Вона переживається як стан задоволення і насолоди життям, як почуття задоволення собою, іншими людьми і навколишнім світом. Ця емоція часто супроводжується відчуттям припливу сил, розширення можливостей та оптимізму.

“I probably shouldn’t be calling you, but there’s a couple things I need to get off my chest.”

Every second of the last two weeks without her had been like acid eating through his system. Hearing her on his voice mail, his suffering vanished as if it had never been bringing joy and delight [16, p. 22]. Наприклад, через голос *Hearing her on his voice mail*, який виступає комунікативним стимулом, персонаж гармонізує свій внутрішній стан (*his suffering vanished*), у результаті чого приходить радість та задоволення (*bringing joy and delight*).

Здивування (подив, переляк) – емоція, що є досить близькою до емоції інтересу. Здивування виникає в аналогічних ситуаціях новизни, незвичайності і суперечливості. Однак є досить швидкоплинною емоцією. Виступає як сильний пізнавальний мотив, що спонукає до відповідних дій: з'ясувати, дізнатися, уточнити, упевнитися і т. ін. Іноді здивування може межувати з переляком:

“My guess is that your father is a receiver of stolen cars from all over the country.”

Matilda stared at her open-mouthed [17, p. 235].

Соматикон персонажа виражений через пильний погляд (*Matilda stared at her* – look fixedly or vacantly at someone or something with one's eyes wide open, Oxford Dictionary [13]) та характерну міміку (*open-mouthed* – with the mouth open, especially in surprise or excitement, Oxford Dictionary [13]).

Емоція *горя* – *страждання* за знаком протилежна емоції радості. Вона може переживатися як стан зневіри, пасивності, занепаду духу, збентеженості, самотності, депресії, а в гранично гострій формі – *горя*. Виникає в ситуаціях депривації (позбавлення або істотного обмеження можливостей задоволення) основних життєвих потреб, мотивів і прагнень особистості, при втраті близьких людей. Страждання має дуже серйозні наслідки для людини і є одним з найважливіших умов духовного розвитку.

“Hello, I am Neha. I am here to see Aaryan”.

Sunita froze and tears rolled down her face. She wiped her eyes, took a deep breath and composed herself, recalling the promise she had made to him, “I will never cry, I promise”. She had said to him.

“Neha, Aaryan is no more” [14, p. 11].

Для соматикону на позначення емоції *горя* характерна багатоканальність невербальних сигналів, наприклад, постави (*Sunita froze*), невербального симптому плачу та виразу обличчя (*tears rolled down her face*), жестів (*She wiped her eyes*), дихання (*took a deep breath*). Персонаж не втрачає саморегуляції та намагається взяти під контроль свій соматикон емоційного реагування (*composed herself*).

Часто переживання збентеженості, наприклад, через комплекси стосовно зовнішності, в дискурсі метафорично описуються як реакція серця на певний стимул: *Her heart twisted in distress*. При цьому такі номінації можуть супроводжуватися лексемою *pain* для підкреснення експліцитності переживання цієї емоції, а в комбінації з фразеологізмом *shook off* означають, що персонаж відкинув цю емоцію (*shake off* – manage to evade or outmanoeuvre someone or something, Oxford Dictionary [13]).

“I think you look wonderful,” Cody said.

Jaime couldn't help but wonder if a little surgical enhancement would keep him around longer. Her heart twisted in distress. No. Jaime shook off the pain. She had to stop thinking like that. She'd known from the start he wasn't hers to keep [16, p. 10].

Емоція *відрази* – *огиди* виникає стосовно до об'єктів, явищ або людей, значною мірою не відповідним морально-естетичним вимогам суб'єкта. Вони сприймаються як потворні, огидні т. ін. Це можуть бути вчинки, думки і бажання людей, конкретні предмети, продукти діяльності та ін. Емоція *відрази* породжує бажання змінити відповідний об'єкт: поліпшити, удосконалити, знищити його або дистанціюватися від нього.

Відразу в цьому фрагменті відчуває директор школи стосовно до неслухняної учениці. Соматикон емоційного реагування директора – багатоканальний та негативний за знаком, номінації, які доводять відчуття саме емоції *відрази*, в поєднанні із сильним гнівом – це зміна кольору обличчя, піна навколо рота та характерний для *відрази* оскал (*her face had taken on a boiled colour and little flecksof froth were gathering at the corners of her mouth, her lips turned to a grin*).

“Matilda, stand up!” the Trunchbull barked.

“I haven’t done anything, Miss Trunchbull, honestly I haven’t!”

“Stand up, you disgusting little cockroach!”

The Trunchbull was in such a rage that her face had taken on a boiled colour and little flecks of froth were gathering at the corners of her mouth, her lips turned to a grin [17, p. 162].

Саме іменник *grin* – grimace grotesquely so as to reveal the teeth, Oxford Dictionary [13], – експліцитний показник переживання персонажем емоції відризи.

Емоція *презирства* за своєю суттю відповідає емоції відризи. Однак виникає вона тільки стосовно до людей, коли їх поведінка, думки, вчинки або якісь особистісні якості не відповідають моральним вимогам суб’єкта. При цьому він відчуває почуття переваги, гордості і бажання відсторонитися від зневажуваної особи або групи осіб. Реалізацію соматикону емоційного реагування, забарвлену емоцією презирства, у дискурсі часто ілюструє групова взаємодія, наприклад, учнів у класі, коли вони обирають одного аутсайдера, який стає предметом презирства:

Larry Peables, a brainy sixth grader who had just been promoted to the seventh grade mid-year. Sometimes Larry just got overlooked. He was a little smaller than most of the boys and uncommonly quiet. Sandy blond hair, perfectly combed, and round eyeglasses that swallowed up his face sat on an upturned nose. He wore a button down shirt tucked into a pair of neatly pressed blue cotton pants, belted a little above the waist.

“I don’t have any more subjects to be drawn,” Miss Wickware said, “but I know what we’ll do. Lawrence, please come to the front of the class”.

Students snickered as Larry walked by.

“Larry the fairy”.

“Nerd alert”.

“Geekville”.

The whispered insults echoed throughout the room [18. p. 3].

Такий соматикон виражений через притлумлений смішок (*Students snickered as Larry walked by* – Give a smothered or half-suppressed laugh, Oxford Dictionary [13]) та шепіт (*The whispered insults echoed throughout the room* – speak to or treat with disrespect or scornful abuse, Oxford Dictionary [13]).

Емоція *гніву* – *люті* виникає у відповідь на перешкоду в досягненні людиною пристрасно бажаних життєвих цілей, а також у ситуаціях, що обмежують можливості самореалізації. Серед причин гніву може бути особиста образа і приниження людини або її близьких, обман, шантаж, руйнування стану радості, наруга над ідеалами і світлими цінностями і т. ін.

“You’re not getting this project!”

“What?” Hands clenching, lips compressed, brows colliding. She vibrated with anger.

“Damn you, Cody”. She put her palm against his chest and shoved. Fortunately, he’d been prepared for her flash of temper and held on. “You lied to me”.

“Yes, but I’m not going to apologize for it. If I’d told you who I was, you’d never given me a shot.” [16. p. 13].

Цей фрагмент ілюструє таку невербальну реалізацію емоції гніву: стиснуті руки (*Hands clenching*) та губи (*lips compressed*), зведені брови (*brows colliding*). Сильний гнів може викликати тремтіння всього тіла (*She vibrated with anger*). Гнів може мати стимулюючий ефект і провокувати ряд невербальних кінесичних дій, а саме – дотик та удар (*She put her palm against his chest and shoved*). Приклади, які доводять це, частотні.

Причина гніву персонажа – здивування його друга, виражене через нахил голови та погляд (*Nathan cocked his head. His gray eyes narrowed*), що послужило стимулом для мобілізації організму, а саме формування стиснутого кулака, готового вдарити (*Cody’s right hand became a fist. If Nathan didn’t stop talking and get the hell out of his way, he was going to hit him*).

"Let her go".

"I can't".

Nathan cocked his head. His gray eyes narrowed. "Why not? You told me two weeks and you were out. It's been two weeks and you are definitely out".

"I know what I said." Cody's right hand became a fist. If Nathan didn't stop talking and get the hell out of his way, he was going to hit him [16, p. 14].

Гнів породжує приплив сил і непереборне бажання розправитися з кривдником. Сильний гнів може перерости в стан люті і афекту. У цьому разі людина втрачає самоконтроль і можливість свідомо керувати своїми діями. Сила гніву залежить від ступеня несподіванки виникнення причин, що його породжують, а також від значущості особистісних потреб, відносин і цінностей, які пригнічуються. Найчастіше гнів буває спрямований на інших людей. Однак він може бути спрямований і на самого себе.

Емоція *сорому* – *приниження* виникає в ситуаціях, коли суб'єкт виявляє невідповідність своїх учинків, поглядів, думок, бажань, особистісних якостей, відносин, особливостей зовнішнього вигляду, соціальних характеристик, які поділяються персонажем, до існуючих морально-естетичних норм. Особливо гостро це переживається на тлі порівняння себе з іншими (більшістю інших, значущих інших). При цьому суб'єкт відчуває себе поганим, нікчемним, безпорадним, маленьким, слабким, ні на що не придатним, негідним, дурним, непривабливим, невдахою і т. ін. Йому здається, що всі бачать його недоліки і зневажають його. Тому він відчуває гостре бажання усамітнитися, зникнути, "провалитися крізь землю". Легка форма сорому представляється як стан сором'язливості. Сором паралізує роботу інтелекту, сильно впливає на дії і вчинки людини, захоплює свідомість, активізує захисні механізми особистості.

"I want to buy a music CD. Do you have some Linkin Park Music?" He asked affectedly. Of course she doesn't have Linkin Park; I wonder if she ever heard of it, he smiled to himself.

She walked up to one of the shelves. "yes, we have their latest album. Wonderful music they got". She said looking at the CD cover.

"What!" Aaryan's head sank into his neck [14, p. 5].

Цей фрагмент ілюструє соматикон персонажа, що переживає емоцію сорому та здивування водночас – *Aaryan's head sank into his neck* – жест доводить прагнення "провалитися крізь землю" через невдалу спробу розіграти продавця, тобто метафоричний рух голови вниз – ознака переживання емоції сорому.

Емоція *страху* – *жаху* виникає в ситуаціях небезпеки та загрози фізичному або особистісному існуванню людини. Залежно від ступеня цієї загрози вона може переживатися як стан непевності, тривоги, передчуття біди, незахищеності, небезпеки, сильного жаху, що переходить у неконтрольований афект. Здатність подолати свій страх розцінюється як сила і сміливість людини.

Емоція страху може виявлятися в ситуації, коли персонажі невпевнені в собі і, наприклад, закохані. Інтенсивність та експресивність соматикону емоційного реагування представлена частотою номінацій на позначення страху та нестимулюючим впливом цієї емоції на поведінку персонажа: це втрата мови (*lost the words*), іммобілізація (*stood there terrified*), психофізіологічні реакції тремтіння стоп та рясного спітніння (*his feet wobbled and sweat filmed his forehead*). Однак персонажу вдалося вивести себе зі стану заціпеніння і виявити позитивну емоційну реакцію – посмішку (*Aaryan jerked himself off the trance and smiled back*).

"Can I help you?" Neha rose from her seat.

Aaryan lost the words and stood there terrified. his feet wobbled and sweat filmed his forehead.

"Sir, how can I help you?" She asked again. Finally Aaryan jerked himself off the trance and smiled back. [14, p. 5].

Базові емоції мають потенціал утворювати *похідні емоції*. Обговоримо реалізацію деяких з них в англomовному дискурсі. Так, наприклад, протилежною базовій емоції сорому є похідна емоція, або багатогранний емоційний феномен у термінах К. Ізарда – *гордість* [3, с. 50], що є комбінацією емоції гніву та радості. Вона виникає в ситуаціях, коли людина опиняється на висоті морально-естетичних вимог. Вона переживає свою значущість, важливість, достойність, цінність і т. ін. і прагне продемонструвати все це іншим людям. На основі емоцій сорому і гордості відбувається розвиток сталого ставлення до себе.

Один персонаж може відчувати гордість за досягнення іншого, у такому разі гордість – позитивно маркована і виражається через зоровий контакт, скорочення відстані, обійми та поцілунок (*her twinkling eyes met the teacher's eyes and Miss Honey ran forward and gave the tiny child a great big hug and a kiss*). Ця емоція передається через ряд дієслів руху (*met, ran forward, gave*), ряд прикметників для посилення експресивності (*twinkling, great*) та іменників із позитивною семантикою (*hug, kiss*).

The children began filling out the classroom. Matilda started to go with them, but as she passed Miss Honey she paused and her twinkling eyes met the teacher's eyes and Miss Honey ran forward and gave the tiny child a great big hug and a kiss.

"I'm proud of you, Matilda!" [17, p. 226].

Похідна емоція *провини* виникає в ситуаціях, коли людина усвідомлює свою причетність або відповідальність за шкоду, страждання, невдачі, незручності і негаразди інших людей. При цьому він відчуває почуття каяття і засудження самого себе (*Her voice cracked beneath the pressure of her self-loathing*), бажання спокутувати свою провину (допомогти потерпілому, попросити вибачення, порозумітися). Засоби вербалізації провини – іменник *self-loathing* (hatred of oneself, Oxford Dictionary [13]) та зміна характеристики голосу *her voice cracked* – make or cause to make a sudden sharp or explosive sound, Oxford Dictionary [13].

"You never got the chance. I threw myself at you. Like some desperate, pathetic creature..."
Her voice cracked beneath the pressure of her self-loathing.

"Don't be a ridiculous". He pushed aside guilt and concentrated on reasoning with her. "You're neither of those things". [16, p. 13].

Здатність узяти на себе відповідальність за власні вчинки, пережити почуття провини і спокутувати провину є одним з найважливіших критеріїв особистісної зрілості.

Персонажі, які шкодують, що вчинили якусь дію, і відчувають провину, можуть виражати це через голос (*He murmured, the regret in his voice*) та дотик (*coasted his palms down her arms, his tender touch*):

"Jaime, I'm sorry I wasn't truthful with you." He murmured her name and coasted his palms down her arms. She wasn't sure if it was the regret in his voice or his tender touch that hurt more" [16, p. 16].

До похідних емоцій належить переживання *глибокого занепокоєння*, ескспіцитно вираженого через номінацію *concern* у супроводі схвильованого "виразу обличчя" – *with a face narrowed*.

"Mom, I can't stand it!"

She got up and left me. Looking back with a face narrowed in concern. I know her heart was breaking for me [15, p. 4].

Відчай – емоція, похідна від страждання, при вираженні соматикону емоційного реагування вона вербалізується через номінації, що позначають зміни міміки (*The despair that turned the corner of her lips downward*). А далі ця міміка стає комунікативним стимулом для нової емоційної реакції, що за принципом експресивності є нестимулюючою та невербально позначена "заціпенінням" тіла (*kept him frozen in place*).

"I'm done with not being good enough for people like you".

The despair that turned the corner of her lips downward kept him frozen in place. The crowd swallowed her before he shook off his immobility [16, p. 14].

Ключова роль у передачі базових та похідних емоцій соматикону емоційного реагування персонажа належить дієсловам, іменникам та прикметникам. Ми вважаємо, що репертуар мовних засобів для вираження соматикону емоційного реагування з позицій домінуючої емоції – один із найбагатших з-поміж усіх. Пояснити це можна тим, що емоції та емоційне реагування пронизують всю життєдіяльність людини і є невід’ємною частиною невербального профілю мовної особистості. Систематизувати засоби вираження емоційного забарвлення соматикону ми можемо у вигляді такої таблиці:

Таблиця 1

**Номінативні засоби вираження базової емоції
через соматикон емоційного реагування персонажа**

Дієслова / фразеологізми	Smile, travel (eyes), light up (face), stare, freeze, roll down (tears), wipe, twist (heart), shake off (pain), clench (hands), compress (lips), collide (brows), bark, overlook, crack (voice), sink (voice), surprizem astinosh, amaze, wonder, awe, lament, cry, suffer, go through, disgust, dislike, humiliate, irritate, etc.
Прикметники	Cute, cheerful, bored, open-mouthed, deep, disgusting, boiled (face colour), tender, terrified, satisfied, angry, annoyed, displeased, exasperated, furious, painful, etc.
Іменники	Interest, concern, enthiasm, sympathy, affection, excitement, confusion, elation, turmoil, amusement, amazement, satisfation, joy, delight, pleasure, thrill, bliss, fear, anxiety, horror, panic, dread, despair, dismay, grieve, regret, tears, disinterest, distress, suffering, grin, distaste, hatered, pain, shame, guilt, contempt, sweat, concern, fist, insult, pressure, anger, pride, dignity, ego, misery, etc.

Отже, в основі поняття емоційного реагування лежать емоції. Кожна людина має свій неповторний емоційний склад. Це виражається, зокрема, у схильності до певних емоцій. Емоційні реактивні вияви вербального або невербального характеру свідчать про те, в якому стані перебуває комунікант. Вербальні та невербальні стимули впливають на комуніканта, викликаючи вербальну або невербальну реакцію останнього, що створює комунікативну ситуацію, яка регулюється мовцями. Таким чином, засобами невербаліки різних емоцій та почуттів у дискурсі емоційного реагування вербалізуються ставлення персонажів один до одного та до себе самого, оцінка дій, самопрезентація тощо.

Перспективним залишається вивчення гендерних, вікових, соціальних та інших екстралінгвальних факторів, які впливають на емоційну природу соматикону емоційного реагування персонажа.

Література

1. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с.
2. Занковский А. Н. Психология деловых отношений: Учебно-методический комплекс / Анатолий Николаевич Занковский. – М. : Изд. центр ЕОАИ, 2008. – 384 с.
3. Изард К. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард. – СПб. : Питер, 2000. – 312 с.
4. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 752 с.
5. Нагорная А. В. Схема и образ тела как релевантные объекты лингвистического описания / А. В. Нагорная // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск, 2010. – № 32 (213). Филология. Искусствоведение. Вып. 48. – С. 97–104.

6. Остринская Н. Н. Некоторые особенности выражения эмоций в художественном тексте / Н. Н. Остринская // Человек в коммуникации: от категоризации эмоций к эмотивной лингвистике: Сборник научных трудов, посвященный 75-летию профессора В. И. Шаховского. – Волгоград : Волгоградское научное издательство, 2013. – С. 298–299.
7. Романов А. А. Соматикон: Аспекты невербальной семиотики / Алексей Аркадьевич Романов, Юрий Александрович Сорокин. – М. : ИЯ РАН, ТвГУ, 2004. – 253 с.
8. Рыкунова И. Ю. Эмотивность евангельских притч / И. Ю. Рыкунова // Человек в коммуникации: от категоризации эмоций к эмотивной лингвистике: Сборник научных трудов, посвященный 75-летию профессора В. И. Шаховского. – Волгоград : Волгоградское научное издательство, 2013. – С. 246–247.
9. Сержакова И. И. Соматикон англоговорящих дискурсивных практик : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови”, 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Ирина Іванівна Сержакова. – К., 2012. – 32 с.
10. Шаховский В. И. Эмоции: долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 128 с.
11. Johnson M. The Meaning of the Body / Mark Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 2008. – 308 p.
12. Roter Debra L. The expression of Emotion Through Nonverbal Behavior in Medical Visits: Mechanisms and outcomes / Debra L. Roter, Richard M. Frankel, Judith A. Hall, David Sluyter // Journal of General Internal Medicine. – Alexandria, Jan. 2006. – Supplement, Vol. 21. – P. 28–34.

Довідники

13. Oxford Dictionary online. Oxford: Oxford University Press, 2014 URL: <http://www.oxforddictionaries.com/>

Джерела ілюстративного матеріалу

14. Bhaskarbhatta A. Love forever / Anuraag Bhaskarbhatta. – Los Gatos : Smashwords, 2014. – 13 p.
15. Snodgrass G. Prom Date / Gary Snodgrass. – Los Gatos : Smashwords, 2014. – 8 p.
16. Schield C. Her secret millionaire / Cat Schield. – Los Gatos : Smashwords, 2011. – 44 p.
17. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – New York : Puffin, 1988 – 256 p.
18. Estelle P. Back Cover / Penny Estelle. – Los Gatos : Smashwords, 2013. – 39 p.